

Yttrande över betänkandet Ämneskunskaper och lärarskicklighet – en reformerad lärarutbildning (SOU 2024:81)

Högskolan i Gävle (HiG) har fått möjligheten att svara på remiss av betänkandet Ämneskunskaper och lärarskicklighet – en reformerad lärarutbildning (SOU 2024:81)/01380, ert diarienummer U2024/02723. Remissvaret är strukturerat utifrån de olika kapitlen i betänkandet.

Bättre förberedda och mer motiverade studenter (kap. 11)

Topplistan över de mest sökta utbildningsprogrammen i landet domineras av utbildningar till läkare, jurist och ekonom. Först på plats 207 kom HT2024 det mest eftersökta lärarprogrammet. Det som är utmärkande för de mest eftersökta utbildningarna torde inte vara lärosätenas marknadsföring utan att de yrken som utbildningen leder till allmänt anses vara prestigefulla och välavlönade och därför attraktiva. Läraryrket har under lång tid varit föremål för såväl omfattande politisk styrning som en starkt negativ samhällsdebatt. Läraryrket kan därför över tid ha kommit att förknippas med dåliga arbetsvillkor och lågt förtroende från statsmakterna och samhället i stort. Ett sådant yrke – och därmed en utbildning som leder till ett sådant yrke – kan inte förväntas locka de mest ambitiösa studenterna. HiG anser att de förslag som utredningen presenterar har svaga förutsättningar att åtgärda denna grundproblematik. Den politiskt motiverade styrningen och regleringen fortgår vilket riskerar att ytterligare sänka lärarprofessionens (och lärarutbildarprofessionens) legitimitet; Höjda behörighetskrav riskerar att endast minska inflödet till utbildningarna utan att öka attraktiviteten. Med en fortsatt låg konkurrens om lärarutbildningsplatserna kommer sannolikt problemen med låg genomströmning också att kvarstå.

HiG menar, i likhet med SUHF, att det inte finns något självklart samband mellan förkunskapskraven för en utbildning och dess attraktivitet men instämmer i betänkandets resonemang att det är angeläget att lyfta fram läraryrkets attraktivitet för att attrahera fler studenter till lärarutbildningarna.

SUHF tillstyrker, av pragmatiska skäl snarare än principiella, utredningens förslag om krav på högre betyg än E för behörighet. Högskolelagens 8:e paragraf säger emellertid att utbildning på grundnivå ”väsentligen /ska/ bygga på de kunskaper som eleverna får på nationella program i gymnasieskolan eller motsvarande kunskaper”. Lagen specificerar förvisso inte vilken betygsnivå som indikerar att en gymnasieelev har de kunskaper från gymnasieskolans nationella program som avses i lagtexten, men det förslag som utredningen lägger ger stöd åt föreställningen att ett godkänt gymnasiebetyg *inte* betyder att studenten har tillräckliga förkunskaper för högre studier. Detta är ett principiellt problem då det visar att antingen kunskapskraven för godkänt betyg i gymnasieskolan är för lågt satta eller att förkunskapskraven i högskolan är för högt satta. Oavsett vilket så beskriver det en situation som inte svarar mot innebörden i högskolelagens 8 §. Utredningens förslag adresserar inte denna principiella problematik utan försöker hantera den genom en kombination av de nuvarande systemen för förkunskapskrav och urval.

Alla högskoleutbildningar med svenska som undervisningsspråk kräver goda färdigheter i svenska i tal och skrift, i det avseendet skiljer sig inte lärarutbildningarna från andra utbildningar. En åtgärd tydligare relaterad till lärar- och förskollärarytbildningarnas särart kunde vara att kräva högre än godkänt betyg i samtliga undervisningsämnen. En sådan åtgärd skulle kunna stärka lärarprofessionens legitimitet eftersom den skulle sätta en norm att den som är lärare i ett ämne också har kunskaper över genomsnittet i sitt undervisningsämne (redan före lärarutbildningen).

Problematiken är således komplex och utifrån bedömningen att varken de principiella motiven för eller de möjliga (negativa) konsekvenserna av utredningens förslag är tillräckligt utredda, väljer HiG att avvisa förslagen om högre betyg än E för behörighet.

Alternativa vägar till läraryrket (kap. 12)

HiG ställer sig bakom utredningens bedömning att alternativa vägar till lärarexamen är nödvändiga för att säkerställa lärarförsörjningen, i synnerhet om studentunderlaget för de reguljära programmen minskar till följd av skärpta förkunskapskrav. HiG avvisar dock förslaget om en förlängning av försöksverksamheten med KPU 60 och KPU 75 då redovisningen av UKÄ:s utvärderingsuppdrag bör ligga till grund för beslut om eventuell förlängning.

HiG tillstyrker utredningens förslag att inte förlänga satsningen på KPU forsk då målgruppen kan omhändertas inom ramen för ordinarie KPU. HiG tillstyrker också utredningens förslag att VAL ska permanentas, samt instämmer i SUHF:s synpunkt att det för framgång i VAL är viktigt att säkerställa finansieringen och att lärosätena samarbetar kring utbudet. HiG tillstyrker också förslaget om förlängning av satsningen på ALL.

Ökat behov av samverkan (kap. 13)

HiG är generellt sett positiv till samverkan mellan lärosäten och en ökad nationell samordning av lärosätenas utbildningsutbud, inte bara på lärarutbildningsområdet. HiG är dock kritisk till att detta ska åstadkommas genom direkt styrning i regleringsbrev. Högskolorna och universitetet har en god samordningsplattform och en aktiv dialog genom SUHF. Däremot ger det prestationsbaserade finansieringssystemet för högre utbildning starkare incitament för konkurrens än för samarbete, vilket är en försvarande faktor. HiG skulle välkomna förslag till revideringar av finansieringssystemet som skulle ge tydligare incitament för samarbete och samordning än för konkurrens mellan lärosätena.

Utveckla innehållet i lärarutbildningarna (kap. 14) och ökat fokus på kognitionsvetenskap (kap. 15)

Rörande de föreslagna förändringarna i lärarutbildningens innehåll (inklusive frågan om kognitionsvetenskapens status), väljer HiG att varken tillstyrka eller avvisa förslagen, utan vill i stället understryka att innehållet i den högre utbildningen och dess vetenskapliga grund ska vara en fråga för vetenskapssamhället och, i fråga om professionsutbildningar, professionen, snarare än för politiken. Att genom politiska beslut föreskriva teori och metod för och i utbildningen utgör ett långtgående ingrepp i den akademiska friheten och autonomi.

Det bör särskilt påpekas att styrningen av lärarutbildningens vetenskapliga bas kommer redan i utredningens direktiv vilket innebär att utredningens förslag i dessa avseenden är på förhand beställda och därför inte kan betraktas resultatet av en opartisk och saklig utredning.

Ökat fokus på undervisning om läs- och skrivinläring (kap. 16)

Frågan om ökat fokus på undervisning om läs- och skrivinläring kan delvis kommenteras på samma sätt som ovan om utbildningarnas innehåll i stort, men kan delvis också behöva diskuteras på annat sätt. Den oroande utvecklingen av svenska elevers läs- och skrivförmåga som kan utläsas ur de internationella undersökningar som refereras i utredningen utgör en stor och viktig utmaning för det svenska samhället. Men skälen till utvecklingen torde vara fler än att läs- och skrivutveckling ges för litet utrymme i lärarutbildningen. Över huvud taget kan försök att angripa aktuella detaljproblem genom förändringar i grundutbildningen ses som en ineffektiv metod då det kommer att dröja länge innan de lärare som utbildas inom ramen för den reformerade grundutbildningen utgör en majoritet av det verksamma lärarkollegiet. Snarare borde fokus ligga på fortbildning av yrkesverksamma lärare (t.ex. inom ramen för professionsprogrammet) samt på åtgärder för att stärka skolans kompensatoriska uppdrag och bekämpa den sociala isärdragning som kan utläsas ur PISA-resultaten.

Uppdaterade examensmål (kap 17)

HiG ser positivt på utredningens förslag att reducera examensmålen, men anser samtidigt att det inte är antalet mål som är det mest intressanta utan detaljeringsgraden i formuleringarna. HiG förespråkar en anpassning av lärarutbildningarnas examensmål i riktning mot övriga reglerade yrkesutbildningar där examensordningen sätter en ram men lämnar stort utrymme och förtroende åt vetenskapssamhället och professionen att utveckla utbildningarnas innehåll och specifika lärandemål.

Kvalitetsförstärkningar för lärarutbildningarna (kap 18)

HiG ställer sig, såsom tidigare nämnts, tveksam till antagandet att utredningens förslag kommer att leda till ökad attraktivitet, kvarvaro, prestationsgrad och examensfrekvens i en sådan omfattning att det kan förmodas innebära en ekonomisk kompensation för ett minskat studentinflöde. Det är därför svårt att bedöma ändamålsenligheten i de föreslagna åtgärderna. En förskjutning av medel från HST till HPR kan antas innebära en ekonomisk kompensation om antalet antagna studenter minskar men kvarvaron och prestationsgraden ökar. Men en sådan förskjutning aktiverar också en äldre diskussion om att ett ersättningssystem som gör lärosätena (mer) ekonomiskt beroende av att studenterna blir godkända riskerar att leda till sänkta krav på studenternas prestationer, vilket står i direkt konflikt med utredningens syfte och mål.

HiG välkomnar förslaget att lärosätenas takbelopp inte ska minskas men konstaterar samtidigt att utredningens intention att "det ekonomiska utrymme som skapas ska användas till att stärka kvaliteten i utbildningarna" kommer i konflikt med det prestationsbaserade systemet eftersom takbelopp inte kan nyttjas till i verksamheten med mindre än att det först avropats genom HST och HPR. Om inte utredningens antaganden rörande ökad attraktivitet, kvarvaro, prestationsgrad och examensfrekvens slår in, blir konsekvensen antingen intern omfördelning av takbeloppet till andra utbildningsområden eller underproduktion. Inget av dessa scenarier leder till en kvalitetsförstärkning inom lärarutbildningen.

Den enda åtgärd som skulle säkerställa en kvalitetsförstärkning av specifikt lärarutbildningen är att ersättningen för utbildningsområdet undervisning höjs (både HST och HPR) och att utbildningsområdet får tillämpas generellt inom lärarutbildning. Förslagen om att särskilda ersättningsbelopp ska införas för ämnesstudier och ämnesdidaktiska studier (18.2.2) ligger i

linje med ett sådant resonemang men det är oklart om effekten av de konkreta förslagen verkligen kommer att bli en resursförstärkning för lärarutbildningen.